

Народні перекази

«Старі Кодаци й перші запорожці-козари»

Мета: ознайомити учнів із віруваннями давніх українців; розвивати допитливість, вдумливе ставлення до уявлень наших предків, навички виразного читання міфів та легенд, пояснення їхнього змісту

Очікувані результати: учні знають зміст українських міфів та легенд, уміють виразно їх читати, переказувати, тлумачити, висловлювати власну думку щодо порушених у цих творах проблем.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

СЛОВНИЧОК

- **Легенда** — це оповитий казковістю і фантастичністю переказ про якусь одну визначну історичну подію чи улюблений народом персонаж (здебільшого реальний).
- **Міф** — вигадана розповідь, яка передає уявлення наших предків про всесвіт, природу, богів, демонів тощо.
- **Міфологія** — сукупність міфів якого-небудь народу, наука, що вивчає міфи

ЗМІСТ

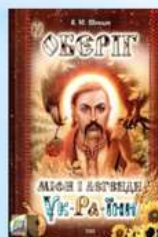
БЕЗЦІННЕ НАДБАННЯ ПРЕДКІВ

На нашій Богом даній землі український народ створив велику кількість легенд переказів. Кожна з них - це живий струмок, а всі вони зливаються у велику річку, що називається рідний набуток предків.

Легенда (лат. *legenda* — те, що слід прочитати) — жанр літератури і фольклору.

Легенда - є одним з різновидів не казкового прозового фольклору. У переносному сенсі вона відноситься до славетних подій минулого, які викликають захоплення. Основу легенди становить вигадка і фантастика.

Перекази - невеликі усні оповідання про визначні історичні події та їх героїв.

Перекази – усні оповіді про життєві факти, явища, драматичні ситуації, пов'язані з конкретними історичними подіями, інформація про які передається не очевидцями, а шляхом переповідання почутого (звідси і назва – переказ).

Перекази склались одразу після того, як відбувались події, і завдяки цьому дійсність, що змальована в них, може бути історично конкретизована.

IV. Опрацювання навчального матеріалу

Про українське минуле розповідають не лише легенди, а й перекази. Ці твори дуже схожі між собою, однак їх неважко розрізнити: **перекази не містять фантастики, яка зазвичай є в легендах.**

А виникли перекази як свідчення очевидців конкретних подій, тривалий час по тому передавались в усній формі (звідси й назва — переказ). Вони є творчим виявом історичної пам'яті нашого народу, адже висвітлюють події минулого узагальнено, в образному емоційному викладі.

Як і людська, народна пам'ять може щось забувати й спрощувати. Ось і в переказі **«Старі Кодаки й перші запорожці-козари»** дійсню подію — завоювання українцями польської фортеці на Дніпрі — пов'язано зі спрощеною народною версією походження козаків-козарів.

Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ» Національного заповідника «Хортиця»

Окремо розповідається про поселення Старі Кодаки: мовляв, лише там збереглися «стародавні запорозькі звичаї».

***Перекази** — це народні оповідання, засновані на історичних фактах.*

Читацький практикум

Старі Кодаки й перші запорожці-козари

Старі Кодаки — найстародавніше поселення. Воно вже й тоді стояло, як ще запорожців звали козарами. От що розказують про нього старі люди.

Старий Кодак був колись городом¹ і належав до Польської Корони; в ньому була і побережна фортеця, обведена глибокими канавами і валами з підземними воротами. І теперечки ще, хоч посідали, а видно ті вали й канали. В тій фортеці проживав тоді лядський² князьок, ніби гершт³ який, і орудував цим краєм, населеним ляхами ж, почавши од польської границі по Дніпру аж до турецької — понад великим лиманом.

¹ *Город — те саме, що місто.*

² *Лядський — польський.*

³ *Герш — ватажок поганих людей чи поганой справи.*

Козаки в степу (Сергій Васильківський, 1900-ті)

Козари ж, як розказують, з великою силою народу вийшли із-за Києва, з своїм ватажком, кошовим Германом, і, осадившись по тім боці Дніпра, — на північний схід, — близенько присусідились до того польського князька.

Кошовий Герман, побачивши, що для його люду тутечки мало простору, та ще маючи деякі й інші заміри, розділив своє військо на три частини: першу залишив на цім же місці по сусідству з князьком, другу поселив за Доном, а третю — п'ятнадцять тисяч, — одібравши найзавзятіших, пішов з ними в Сибір і всю ту дику пустиню з божою поміччю завоював і підбив під державу Руську. Так од цих ото козар, що залишив Герман біля Дніпровських порогів, народились і всі запорожці. Як же розмножились вони так, що стало їм тісно на тих вольностях, що Герман наділив, — от запорожці й почали прохати польського короля, з котрим жили у великій приязні і братстві, щоб він подарував їм землі кодацького князька.

Польський король приклонився на їхнє прохання і дав указ, щоб ляхи перейшли на інші землі, а запорожцям через їх малоземелля одступили свою шляхетну дідичню¹. Але лядський старшина, що жив у Кодаці з князьком, одібравши той указ, притаївся з ним: бач, не хотілося віддавати кривної дідівщини.

Запорожці сугубою доукою² та й приневомилили короля таке слово ляпнуть, що багачко воно лиха наробило, і ляхам, і січовикам по приказі: «Не займай чужого — свого не страतिш». Так король і ляпнув от таке слово.

Проводи на Січ (Опанас Сластіон, 1898)

— Попужніть³ їх, — каже, — гарненько, коли не хочуть ласкою віддати вам свої землі!

От і почали запорожці ляхів по-своєму частувати та й пужнули так, що вже й сам король не рад був тому слову. Наробило воно того, що з братів стали ми ляхам лютими ворогами, бо запорожці сім літ шкварили ляхів, поки не забрали всіх земель і не протурили їх за Случ.

З того часу і до зруйнування коша⁴ Кодаки залишалися у володінні запорожців; і досі слава про них не вмовкла по всій околиці, бо там ще тільки збереглися стародавні запорозькі звичаї.

¹ Дідичня — те, що належало дідам.

² Доука — досада, прикрість, незадоволення.

³ Пужати — лякати.

⁴ Кіш — укріплений табір; Кіш Запорозької Січі — центральний орган управління в Запорозькій Січі.

У. Закріплення навчального матеріалу.

Розмірковуємо над текстом твору. Дати відповіді на питання.

- 1. Яке враження справив на вас цей переказ?
- 2. Хто такі козари?
- 3. Що з переказу ви дізналися про Старі Кодаки? Почитайте або перекажіть, якими були Старі Кодаки в той час, коли біля них оселилися козари.
- 4. Звідки прийшли козари? Хто був їхнім ватажком? Чому Герман розділив своє військо на три частини?
- 5. З яким проханням звернулися козари до польського короля?
- 6. Чому польський старшина, який жив князьком у Кодаці, не хотів виконувати указ польського короля?
- 7. Які події в переказі схарактеризовано прислів'ям «Не займай чужого — свого не стратиш»? Розкажіть про ці події. Які наслідки вони мали?
- 8. Поміркуйте, чи засуджує народний переказ намагання козарів відібрати землі в польського князя? Відповідь обґрунтуйте.
- 9. Чому слава про козарів «не вмовкала»?

УІ. Домашнє завдання

Вивчити визначення : переказ.

Переглянути відео.

https://www.youtube.com/watch?v=w5gh5RA1VE4&ab_channel=uchilka.in.ua

Вміти переказати.